

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 20. do 26. januara 2009. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijsko područje – Nekropola sa stećcima Gradić u Odžacima, općina Konjic, proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini nekropola sa 100 stećaka (98 sanduka i 2 sljemenjaka).

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru koji obuhvata dio k.č. 1505, z.k. uložak broj 241 i dio k.č. 1507, z.k. uložak broj 118, k.o. Odžaci, općina Konjic, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02, 6/04 i 51/07).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vlada Federacije) dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

S ciljem trajne zaštite na prostoru definiranom u tački I stavak 3. ove odluke, utvrđuju se sljedeće mjere:

- dopušteni su isključivo istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi, uključujući i one koji imaju za cilj prezentaciju spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;

- nije dopušteno odlaganje otpada.

Vlada Federacije dužna je posebno osigurati provedbu sljedećih mjera:

- izradu geodetskog i snimka postojećeg stanja područja;

- izradu i provedbu Projekta sanacije, restauracije i konzervacije nekropole.

Projekat sanacije, restauracije i konzervacije treba sadržavati:

- arheološko istraživanje;

- čišćenje stećaka od lišaja i mahovine i saniranje oštećenja;
- uređenje nekropole s uklanjanjem samonikle vegetacije;
- izradu i provedbu programa prezentacije nacionalnog spomenika.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno - planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Federacije, federalnom ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u slijedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, i Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Predsjedavajući Komisije

Dubravko Lovrenović

Broj: 05.1-02-40/09-6
21. januara 2009. godine
Sarajevo

O b r a z l o ž e n j e

I – UVOD

Na osnovi člana 2. stav 1. Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za navedeno dobro podnesen zahtjev.

Služba za opću upravu, društvene djelatnosti i inspeksijske poslove Općine Konjic dostavila je Komisiji, dana 01. 11. 2007. godine, prijedlog/peticiju za proglašenje historijskog područja **Nekropole sa stećcima Gradić u Odžacima, općina Konjic**, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II - PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra (kopiju katastarskog plana i zemljišnoknjižni izvadak),
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji ili drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku ili drugu dokumentarnu građu o dobru.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće: Brojnost nekropola sa stećcima u okolini Konjica, može uveliko doprinijeti u rješavanju pitanja porijekla stećaka i rasvjetljavanju historijskih promjena (kada se pojedini rodovi više ne ukapaju sa susjedima, već se izdvajaju i stvaraju porodične nekropole). Izuzev nekropole sa stećcima Gradić, u katastarskoj općini Odžaci, evidentirane su još dvije veće nekropole sa stećcima (Česmina glava - 68 stećaka i Ježepasina - oko 130 stećaka), u krugu od jednog kilometara zračne linije, od predmetne nekropole, a između njih, po nekoliko stećaka u manjem broju (osamljeni ili do četiri stećka).

1. Podaci o dobru

Lokacija

Nekropola Gradić smještena je na brežuljku, s lijeve strane asfaltnog puta koji vodi iz središta naseljenog mjesta Odžaci u pravcu planine Visočica.

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji koja obuhvata dio k.č. 1505, z.k. uložak broj 241 i dio k.č. 1507, z.k. uložak broj 118, k.o. Odžaci, općina Konjic,

Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina

Historijski podaci

Područje oko gornje Neretve nalazi se na granici dviju regija. Još od prahistorije dolinom rijeke Neretve i njenih rubova vodile su komunikacije koje su povezivale srednju Bosnu sa Jadranskim primorjem. Uz korekcije i prilagođavanja trase, ovuda su prolazile važne komunikacije u antičko, srednjovjekovno i osmansko doba, sve do probijanja puta kroz kanjon Neretve od Jablanice na jug osamdesetih godina 19. vijeka. Srednjobosansko rudogorje, plodna zemlja u dolini Neretve i bogate planinske ispaše doprinijeli su da se na velikom koljenu Neretve, između planinskih masiva Bitovnje, Bjelašnice i Visočice na sjeveru, te Prenja i Čvrsnice na jugu, formiraju brojna naselja u svim periodima, shodno uslovima i zahtjevima vremena u kojem su nastajala.*

U široj okolini Konjica, u ranije doba srednjeg vijeka, postojali su župa Neretva, dio župe Zagorja (kraj oko Bjelimića) i dio Komske župe (kraj oko Glavatičeva). Najstariji pomen župe Neretve zabilježen je u Ljetopisu popa Dukljanina, pisanom polovinom 12. vijeka. Ona se prostirala između župa Rame i Koma. Prema Ljetopisu, osim ostalih župa, pripadala je oblasti Podgorja. Pretpostavlja se da je već polovinom 11. vijeka, ova župa bila priključena bosanskoj državi. Od tada do dolaska bana Tvrtka na vlast 1353. godine imala je poseban status u bosanskoj državi (Anđelić, 1982, 108-110). Oko polovine 14. vijeka u župi Neretvi može se prati intenzivnija ekonomska i politička aktivnost bosanskih vladara. Početkom 15. vijeka došlo je do razgraničenja kasnije "Kraljeve zemlje" i feudalne oblasti Kosača. Od 1404. godine do 1463. godine bosanski dio župe Neretve pripada "Kraljevoj zemlji", a humska Neretva i Kom pripadaju feudalnoj oblasti Kosača-kasnijoj Hercegovini. Granica ovih dviju oblasti je bila rijeka Neretva, od granica župe Kom do granica župe Rame. Područje koje se nalazilo na lijevoj obali Neretve pripadalo je Kosačama, a ono na desnoj obali rijeke "Kraljevoj zemlji". Pomoćna osmanska vojska pod vodstvom Mahmut-paše Anđelovića u ljeto 1463. godine osvojila je obje Neretve i Kom. U protivakciji hercega Stjepana, od jula do septembra iste godine, oslobođena je tzv. humska Neretva, osim grada Borovca, i zapadni dio bosanske Neretve. Ovi krajevi su definitivno osvojeni sredinom 1465. godine prodorom bosanskog sandžak-bega Isa-bega Ishakovića u hercegovu zemlju (Anđelić, 1982, 110, 115-156).*

Ulazak bosanskih i humskih srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika – popularno nazvanih stećcima – u svijet nauke nije se odigrao u najsretnijim okolnostima. To se dogodilo stotinama godina nakon što je ovaj kulturološki fenomen postao reliktom jedne historijske epohe, odnosno na prijelazu iz XVIII u XIX vijek kada su u zapadni svijet počele prodirati vijesti o postojanju jedne neobične umjetnosti na nadgrobnim spomenicima iz Bosne i Hercegovine i Dalmacije. Prvbitno su to bile putne zabilješke nedovoljno dokumentirane da bi na Zapadu pobudile značajniji odjek, posebno jer je zapadna nauka tada bila zauzeta analizom potpuno drukčijih umjetničkih djela, tako da realistični pa i nezgrapni prizori sa stećaka tada nisu mogli izazvati ni pažnju ni oduševljenje. S druge strane, u tadašnjoj osmanskoj Bosni nije bilo snaga sposobnih za samostalno proučavanje i prezentiranje ovog umjetničkog blaga (A. Benac, 1963., XVI, XXIX). U takvim su okolnostima već od sredine XIX v., kada su se zahuktavali procesi modernih nacionalnih integracija, a pitanje čija je Bosna sve više poprimalo političko pa i apokaliptičko značenje, istraživači su bili skloni umjetnost stećaka tumačiti kao posljedicu bogumilskog učenja (A. Benac, 1963., XXIX). Nisu

* Tekst preuzet iz Odluke o proglašenju nacionalnim spomenikom: Arheološki spomenici u sklopu Parka na Vardi ispod Društvenog doma u Konjicu.

* Tekst preuzet iz Odluke o proglašenju nacionalnim spomenikom: Arheološki spomenici u sklopu Parka na Vardi ispod Društvenog doma u Konjicu

također izostali ni pokušaji da se na stećke utisne čisto srpski i hrvatski nacionalni žig (V. Glušac, 1924., 31-35, 36-37, 50; Südland, 1990., 95., 96). Od sredine XX vijeka u nauci je postepeno prevladalo mišljenje da se stećci ne mogu objasniti bogumilizirajućom kao ni bilo kojom isključivo nacionalnom teorijom nego da ih treba vratiti u njihov izvorni svijet u kojem su nastali, razvijali se i, s nestankom srednjovjekovne bosanske države, krajem XV vijeka doživjeli svoj kraj.

Bosanski kontekst pojave stećaka određen je naraslim ekonomskim snagama bosanskog feudalnog društva XIV vijeka, otvaranjem rudnika i urbanizacijom, odnosno željom pojedinaca da vanjskim znakom na grobu afirmiraju svoj ugled i svoju moć. Veći broj grobova i grobalja bez stećaka upućuje na duboku klasnu diferenciranost tog istog društva, što znači da su stećci u hronološkom pogledu pratili razvoj pa i propast feudalizma, odnosno razvoj gradova i građanske klase.

„Domovina“ stećaka oblast je Hercegovine (Đ. Basler, 1990., 130.), gdje je njihova umjetnost dosegla i svoje vrhunce. Grobne ploče trebinjskih župana Grda (1151-1178) i Pribilše iz 1241., koje se mogu smatrati prvim poznatim stećcima, ne govore u prilog o njihovom navodnom bogumilskom karakteru. Oba trebinjska župana živjela su u vrijeme kada su Humom i Travunijom upravljali pravoslavni srpski vladari i kada o Crkvi bosanskoj ovdje nije moglo biti ni govora (M. Vego, 1963., 196). Otvaranje rudnika i urbanizacija srednjovjekovne Bosne predstavljaju okvir za pojavu stećaka kao novog izraza označavanja grobova koji u Evropi započinje u XII i XIII vijeku upravo s razvojem gradova i građanske klase. Srednjovjekovni kameni nadgrobni spomenici karakteristični su za područje stare Bosanske države (Š. Bešlagić 1982., str. 32). Stećci se javljaju kao dio neprekinutog sepulkralnog kontinuiteta na bosanskom području čiji korijeni sežu duboko u prahistorijsko vrijeme, gdje se uočava njihova vezanost za lokalitete starijih epoha – prahistorijska naselja i kulturna mjesta, antičke aglomeracije i groblja, kasnoantičke i ranosrednjovjekovne crkve i utvrđene gradove. Rašireni su po čitavoj Bosni i Hercegovini (osim Posavine i zapadnog dijela Bosanske Krajine), u manjem broju ima ih na prostorima zapadne Srbije i Crne Gore, zatim u Dalmaciji i mjestimično u Lici.

Prema svjedočanstvima natpisa postoje sljedeći nazivi, koji se preklapaju i paralelno koriste za obilježavanje stećaka: «bilig», «kâm (kamen)», «zlamen» «kuća» i «vječni dom».

Nazivi ukorijenjeni u narodu su: «mramorje», «mašeti» «grčki grobovi», «stare grobnice», «kaursko groblje», «divovsko kamenje».

Najčešće korišten naziv u literaturi je stećak, čije ime dolazi od njegove glavne namjene da «stoji» iznad groba kao spomenik. To je particip prezenta od glagola stajati - stojeći ili, kako se ranije govorilo «steći».

Jedno od prvih značenja stećaka je razvoj, rast i metamorfoza od jednostavnijih i manjih ka složenijim i većim oblicima. Iako sistematizacija stećaka još nije razrađena do kraja, može se poći od ukupno devet njihovih različitih oblika zastupljenih u Radimlju kod Stoca, što znači od ploče, ploče s postoljem, sanduka, sanduka s postoljem i visokoga sanduka do visokoga sanduka s postoljem, sarkofaga (sljemenjaka) te sarkofaga s postoljem i križa.

Osnovni oblici stećaka su položeni i uspravni kameni monoliti. Među uspravnim kamenim monolitima raspozanaju se sljedeće varijante: stela, stup (obelisk) i nišan. Spomenici ove vrste u većem broju nalaze se u sjeveroistočnoj Bosni (okolina Srebrenice i Zvornika), dok se u drugim predjelima Bosne i Hercegovine pojavljuju pojedinačno. Najveći broj stećaka pripada vrsti položenih monolita, koji se pojavljuju u tri forme: ploča, sanduk i sarkofag (sljemenjak).

Po zastupljenosti najbrojniju skupinu čine ploče, zatim sanduci, a najmanji broj je sljemenjaka. Položeni spomenici predstavljaju primarnu i glavnu formu stećaka i

zastupljeni su na čitavom području njihova rasprostiranja.

Umjetničko oblikovanje stećaka očituje se u formi i ukrasu. Osim čiste funkcije trajnog obilježavanja groba, stećak ima zadatak da kod gledaoca probudi osjećanje lijepoga, čija se estetska tendencija ogleda u formama sljemenjaka (sarkofaga) i tzv. visokih sanduka.

Osnovni umjetnički kvalitet stećaka predstavljaju ukrasi izvedeni u dvije klesarske tehnike. Najčešća tehnika je plitki reljef, ali nisu rijetki ni gravirani klesarski crteži.

Među ukrasnim motivima na stećcima, uz njihov naglašeni simbolizam svojstven srednjovjekovnoj umjetnosti, raspoznaje se pet grupa koje se međusobno prepliću i upotpunjuju: socijalni i religiozni simboli, predstave posmrtnih kola, figuralne predstave i tzv. čisti ornamenti.

Postoji i šesta grupa tzv. neklasificiranih motiva – motivi simbolične funkcije, znakovi geometrijskog oblika, predstave nekih neobičnih predmeta i oštećeni motivi čije značenje nije moguće odgonetnuti.¹

Općenito uzevši ornamentika stećaka otkriva shvatanja i osjećanja cijele jedne epohe, kako ljudi koji su sudjelovali u njihovoj izradi tako i pokojnika koji su tu našli svoja zadnja odredišta, po čijoj su želji – kako kažu pojedini natpisi – stećci i klesani.²

Po brojnosti stećaka prvo mjesto zauzimaju hercegovačke općine Nevesinje i Konjic sa 3000 do 4000 primjeraka, dok se od bosanskih općina sa 2628 stećaka ističe Rogatica. I brojnost stećaka na pojedinim nekropolama važan je pokazatelj kretanja u društvu srednjovjekovne Bosne XIV i XV vijeka.

S obzirom da najveći broj nekropola sadrži manje od 10 stećaka, a da je broj nekropola sa 300 i više primjeraka koje pripadaju većim zajednicama izniman, mala se groblja općenito mogu smatrati porodičnim što govori o podmaklom procesu rastakanja starog rodovskog društva i izdvajanju malih porodičnih zajednica koje, kao znak «novoga» identiteta, organiziraju svoja vlastita groblja (P. Anđelić, 1966. str. 455 – 495). Promjena u srednjovjekovnoj konceptualizaciji smrti nastupila je u zapadnoj Europi s protestantskim reformatorima koji su svoje ideje bazirali jedino na Bibliji, a ne na kombinaciji Biblije i tradicije građene vijekovima (Daniell, 1997., 196.-199.). Pogrebna praksa personificirana u stećcima, nakon kraćeg prijelaznog perioda obilježenog pojavom jedne varijante stećka-nišana, gasi se u decenijama nakon uspostave osmanske vlasti u Bosni i Humu kada grobna obilježja poprimaju različite konfesionalne oznake.

2. Opis dobra

Prema statistici Š. Bešlagića područje konjičke općine – sa 3018 registriranih spomenika – spada u teritorije koje imaju najveći broj stećaka u Bosni i Hercegovini.

¹ Svijet bosanskih i humskih stećaka, prebogati su simbolima, ispunjeni križevima, polumjesecima, solarnim krugovima, svastikama i zvijezdama, scenama razigranih kola, predstavama turnirskih dvoboja, povorkama konjanika, bojnim oružjem, štitovima i arkadama, lozama i grozdovima, stiliziranim ljljanima i rozetama, jelenima i vepovima, grbovima, mačevima i kopljima, portretima pokojnika s uzdignutom desnicom neproporcionalno uvećanog dlana i knjigama, krovovima i predstavama kuća.

² Uz specifične političke, ekonomske i kulturne prilike pojedinih regija, umijeće klesanja stećaka dovelo je do formiranja posebnih lokalnih stilova. Vodeće mjesto među njima pripada klesarskoj radionici na području Hercegovine, sa centrima u okolini Stoca, na području Trebinja i Bileće, zatim Gacka i Nevesinja. Četvrta radionica djelovala je u široj oblasti Konjica, a peta u okolini Lištice. Glavni klesarski centri u zapadnoj Bosni pokrivali su područje između Kupresa i Duvna, a u centralnoj Bosni okolicu Travnik. U istočnoj Bosni zapaženo je djelovanje četiriju radionica – jedne između Kladnja, Olova i Ilijaša, druge oko Zvornika, treće na Ludmeru i četvrte u okolini Rogatice. Slično klesarskim postojala su i pisarska središta među kojima je, vjerovatno s nekoliko centara ili radionica, vodeće mjesto pripadalo hercegovačkoj školi. Snažan centar ove epigrafske pismenosti nalazio se u okolini Stoca sa Semoradom kao najistaknutijom figurom (Š. Bešlagić, 1982., 479-482).

Prema formi izrade najbrojniji su sanduci, dok su sljemenjaci i ploče gotovo podjednako zastupljeni. Način grupiranja stećaka omogućavaju da se na terenu prate i dokumentiraju važne historijske pojave, procesi i odnosi. Po smještaju velikih nekropola mogu se pouzdano ubicirati centri nekadašnjih kulturnih i političkih zajednica. Također, po smještaju srednje veličine nekropola, mogu se pratiti procesi razvoja tzv. rodovskih sela, dok se kod manjih grupa prati odraz intenzivne feudalizacije i socijalnog diferenciranja, tj. kada se pojedini rodovi više ne ukapaju sa susjedima, već se izdvajaju i stvaraju porodične nekropole. Stećci u okolini Konjica mogu bitno doprinijeti u rješavanju problema porijekla stećaka, kako u etničkom smislu, tako i u smislu postanka njihove osnovne forme. Sankovića nekropola u Biskupu izrazit je primjer kako, kroz čitav XIV vijek, stećke kao nadgrobnne spomenike upotrebljava najmoćniji vlasteoski rod u čitavoj Humskoj zemlji, a Bogopanci – Draživojevići – Sankovići su bez sumnje slavenskog porijekla i kulture, a ne Vlasi. Treba imati u vidu da još u XIV vijeku Vlasi pripadaju socijalnim strukturama nižeg reda i da nikako nisu bili u stanju svoje običaje – pogotovo način obilježavanja grobova pokojnika – nametnuti svojim gospodarima. Stoga teorija o vlaškom porijeklu stećaka ne može imati opravdanja iako u okolini Konjica ima nekoliko i to možda najljepših nekropola koje se i mogu pripisati Vlasima.

Ukrašavanje stećaka uzima maha tek početkom XIV ili krajem XV vijeka. Na bliže oblikovanje stećaka svakako su utjecali i terenski uvjeti, odnosno geološki sastav stijena iz kojih je uziman kamen za izradu stećaka. Vidno je velika razlika u kvalitetu izrade stećaka iz doline Neretvice, gdje nema pogodnog materijala i onih kraških predjela oko Glavatičeva i Bjelimića. Ipak, čini se da to nije i jedini uzrok razlikama, jer u okolini Jablanice ima dobrog materijala, ali ipak nema naročito razvijenih formi i ukrasa. Od utjecaja susjednih oblasti treba naročito ukazati na upliv južne Hercegovine, odnosno starog Huma, koji se jasno očituje na čitavom području istočno od Konjica. U Bradini su niski sljemenjaci očito imali uzore u susjednim oblastima centralne Bosne. Natpisi imaju posebnu vrijednost na stećcima. Pisani su slovima bosanske ćirilice, a potječu iz samog kraja XIV, početka ili druge polovine XV vijeka (P. Anđelić, 1975., str. 223.-225.).

Opis stećaka:

Na lokalitetu Gradić evidentirano je 100 stećaka, od čega 98 sanduka i 2 ukrašena sljemenjaka. Obrada stećaka je neujednačena, orijentirani su u pravcu istok-zapad³ u nizovima.

Sanduk, dimenzija 159x120x9 cm, utonuo, obrastao travom, oštećen (popucala gornja ploha stećka);

Sanduk, dužine 178 cm, utonuo, obrastao travom i mahovinom, oštećen;

Sanduk, dimenzija 178x97x42 cm, obrastao travom, mahovinom i šibljem, oštećen;

Sanduk, dimenzija 165x80x17 cm, gotovo u potpunosti potonuo, obrastao travom i mahovinom, oštećen (prelazi u amorfni oblik);

Sljemenjak, dimenzija 198x85x140 cm, obrastao visokom travom, mahovinom i šibljem, ukras: tordirana vrpca;

Sanduk, dimenzija 176x84x50 cm, nagnut, obrastao travom, mahovinom i šibljem;

Sanduk, dimenzija 162x67x40 cm, obrastao travom i mahovinom;

Sanduk, dimenzija 195x80x63 cm, obrastao travom i mahovinom;

Sanduk, dimenzija 175x76x66 cm, obrastao travom i mahovinom;

Sanduk, dimenzija 180x84x54 cm, obrastao travom i mahovinom;

³ Zbog situacije na lokalitetu nije bilo moguće uzeti dimenzije svih stećaka (utonulost, obraslost i nepristupačnost).

Sanduk, dimenzija 174x100x30 cm, nagnut, tone, oštećen, obrastao travom i mahovinom;

Sanduk, dimenzija 160x70x97 cm, prevrnut, obrastao travom i mahovinom;

Sljemenjak s postoljem, dimenzija 150x37x 73 cm, dimenzija postolja 166x48x28 cm, prevrnut (pao), obrastao travom, mahovinom i šibljem, ukras : tordirana vrpca, friz od povijene lozice s trolistom i dvostruka spirala (teško uočljiva);

Sanduk, dimenzija 160x70x50 cm, obrastao travom i mahovinom;

Sanduk, dimenzija 176x116x24 cm, obrastao travom i mahovinom

Sanduk, dimenzija 180x85x36 cm, obrastao travom, mahovinom i šibljem;

Sanduk, dimenzija 190x77x38 cm, obrastao travom i mahovinom;

Sanduk, dimenzija 184x108x30 cm, obrastao travom i mahovinom;

Sanduk, dimenzija 183x95x48 cm, obrastao travom i mahovinom.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

U Prostornom planu BiH do 2000. godine na području Konjica kao spomenik III kategorije uvršteno je 69 lokaliteta nakropola sa stećcima (3018 stećaka) bez preciznije identifikacije.

Nekropola sa stećcima, Gradić u Odžacima, općina Konjic, bila je evidentirana kao nekropola sa stećcima *Bjelimići I*, na kosi Gradić, kao srednjovjekovna nekropola sa oko 79 stećaka, ali nije upisana u registar spomenika kulture Zavoda za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog naslijeđa BiH.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Direkcija Zemaljskog muzeja u Sarajevu, 50-tih godina prošlog vijeka, započela je sistematičnija istraživanja nekropola sa stećcima u Bosni i Hercegovini.

Š. Bešlagić navodi da se na kosi Gradić, nalazi nekropola s 79 stećaka (77 sanduka i 2 sljemenjaka - Bešlagić, str.333, 1971).

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na lokalitetu, dana. 23.09.2008. godine, ustanovljeno je sljedeće:

- Evidentirano je 100 stećaka, (98 sanduka i 2 sljemnjaka), smještenih na kosini;
- Stećci su u lošem stanju, prekriveni u većoj mjeri biljnim organizmima (mahovinom i lišajevima) koja razara strukturu istih, u većoj mjeri zarasli u šiblje;
- izvjestan broj stećaka je nagnut;
- izvjestan- broj stećaka tone;
- veći broj stećaka je gotovo amorfan (struktura razorena biljnim organizmima);
- veći broj stećaka vidno oštećeno (pliće ili dublje napukli stećci).

III - ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za proglašenje dobara nacionalnim spomenicima ("Službeni glasnik BiH" , br. 33/02 i 15/03), Komisija donosi odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A) Vremensko određenje

B) Historijska vrijednost

C) Estetska vrijednost

i.kvalitet izrade

v. Vrijednost detalja;

D) Čitljivost (dokumentarna, naučna, obrazovna vrijednost)

i. Svjedočanstvo o historijskim promjenama

iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili maniru

E) Simbolička vrijednost

i. Ontološka vrijednost

ii. Sakralna vrijednost

v. Značaj za identitet grupe ljudi.

Sastavni dio ove odluke su:

- kopija katastarskog plana,

- fotodokumentacija,

- grafički prilozi.

Korištena literatura

U toku vođenja postupka proglašenja dobra nacionalnim spomenikom BiH, korištena je sljedeća literatura:

1924. Glušac, Vaso, *Srednjovekovna "bosanska crkva", u: Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, IV*, Beograd, 1924.

1961. Radojčić, Svetozar, *Reljefi bosanskih i hercegovačkih stećaka, LMS, knj. 387/1*, Novi Sad, 1961.

1963. Benac, Alojz, *Stećci*, Prosveta, Beograd, 1963;

1963. Vego, Marko, *Patarenstvo u Hercegovini u svjetlu arheoloških spomenika, GZM, NS (A), XVIII*, Sarajevo, 1963.

1966. Anđelić, Pavao, *Doba srednjovjekovne bosanske države u Kulturna istorija Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do početka turske vladavine*, Sarajevo, 1966.

1971. Bešlagić, Šefik, *Stećci, Kataloško-topografski pregled*, Sarajevo, 1971.

1975. Anđelić, Pavao, *Historijski spomenici Konjica i okoline, I*, Konjic, 1975.

1982. Bešlagić, Šefik, *Stećci-kultura i umjetnost*, Sarajevo, 1982.

1985. Bobaš, Mirko, *Stećak Mihovila Grahovčića, Jukić, 15*, Sarajevo 1985.

1990 Basler, Đuro, *Kršćanska arheologija, II. izdanje, Crkva na kamenu*, Mostar, 1990.

1990. Südland, L. V. (Ivo Pilar), *Južnoslavensko pitanje. Prikaz cjelokupnog pitanja*, Varaždin. Naslov izvornika: L. v. SÜDLAND, Die Südslawische Frage und der Weltkrieg. Übersichtliche Darstellung des Gesamt-Problems, Wien, 1990.

1997. Daniell, Christopher, *Death and burial in medieval England 1066-1550, Routledge*, London and New York, 1997.

2004. Bešlagić, Šefik, *Leksikon stećaka*, Svjetlost, Sarajevo, 2004.

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

Silvana Čobanov, diplomirani arheolog i profesor francuskog jezika i književnosti, saradnik za arheologiju u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika